

KİVDF
www.kivdf.gov.az

Layihənin istiqaməti:
“İctimai və dövlət maraqlarının müdafiəsi”
(Əvvəl 19 may 2016-ci il tarixli sayımızda)

III YAZI

Pudovkin özü proyeksiya köşkünə keçib yeni doğulmuş uşağı təsvir edən kadrları tapdı. Buradaca montajçı dəfn mərasimi kadrlarını kəsib atdı və rejissorun göstərişi ilə yeni kadrları yapışdırı.

- Ekranda göstərin, - o, bunu deyib baxış zəlinə kecdi.

Doğrudan da, montaj öz işini gördü: qədim dağ kəndi, görkəmi olmayıñ kənd evləri. Qoca kəndlə yarımcan kəllərə torpağı şumlayır. Kadra güclü traktorlar daxil olur. Əllerində qızılı bayraqlar tutmuş adamlar traktorun ardına qaçırlar. Yenice doğulmuş uşağıñ beşiyi. Xoşbəxt ana. Traktorlar. Bayraqlar. Müsiqisi: def, qaval, tütek, sazlar. Körpə uşaq. Ana. Traktor torpağı alt-üst edir. Kəndlilər tərfindən kənardə atılıb qalmış köhne xis...

Baxışdan sonra Vsevolod İllarionoviç bizimlə xeyli səhəbet etdi. Səhəbet zamanı o, montaj kombinasiyaları fikirləşir, məsləhət görür, təklif edir, mühəbətə edirdi...

Azərbaycan Respublikasının onilliyi bayramı günlərində "Şərqə doğru" filmi Zaqqafqaziya ekranlarında göründü. Bu film Moskvada kənd təsərrüfatı sərgisində də nümayiş etdirildi. Filmin ekranlarında nümayişindən otuz il sonra kino tarixçisi Ə.Qulubeyov bu barede "Azərbaycan kino sənəti" kitabında (rus dilində) yazırmışdı: "1930-cu ildə rejissor A.Makovski və operator İ.Manakovun çəkdikleri "Şərqə doğru" ("Azərbaycan haqqında poemə") tammetrajlı sənədli filmi o dövrün ən ehəmiyyətli kino əsəri hesab olunma-lıdır.

"Şərqə doğru" filmi Azərbaycanda yaşayan və SSRİ-də az tanınan tayfaların məisətinə həsr edilmişdir. Onların adət və ənənələri, milli xüsusiyyətləri kinematografiya nöqtəyi-nezərcə maraqlı və məhərətə əks etdirilmişdir.

Filmin müvəffəqiyət qazanmasının başlıca səbəbi rejissor və operatorun onu etnoqrafik və coğrafi cəhətdən maraqlı çekmələridir.

KİNO BAŞ-AYAQ

Pudovkin Bakıdan gedən gün kinofabrikin foyesində bize tanış olmayan sarıñ, idman sapşapında, ütülenməmiş şalvarda və yanyaxa köynəkde cavan bir oğlan peydə oldu. Biz Vsevolod İllarionoviçle ayrılanla oğlan yaxınlaşdırıb dedi:

- Men Igor Savçenkoyam, Bakı Türk İşçi teatrının rejissoruyam. Buzm teatr "Neft" təmasasıñı hazırlayıb. Pərdələrin birində bizi hadisələri ekranaya çıxmamaq istəyirik. Bize bir-iki an çəkiliş aparmaq lazımdır. Sizin direktor məktubumuza dərkənar yazib, buyurun: "Rejissor Makovskiyə və operator Manakova".

Biz razılaşdırıq. Teatrdə görüşdük. Məşqlərə baxarkən pyesin qeyri-adiliyi bizi təəccübəldirdi. Qahramanlar danışır, qışqırırdılar, sehnədə gəzmişir, nəyə görəsə bərkənən aydın və intonasiya ilə oxuyurdular: "Mənim çarşayıml!", "Mənim şalvarım!", "Mənim tikş maşınımlı" və daha sonra həmin ruh yüksəkliyi ilə: "Mənim!", "Mənim!", "Mənim!" qışqırırdılar.

Neft mədənində yanın baş verdi. Sirenanın yüksək uğultulu təhlükə fiti eşidildi - həyecan! Bir neçə gün İvanlıa birgə naturada pyesin qəhrəmanlarının yanınaqna doğru qaçdıqları kadrları çəkdi. Savçenko çox razı qalmışdı. Buz ona ekranada çəkilmiş materialı göstərəndə o, heyran qaldı: "Çox yaxşı!", "Əla!"

Həzir təməsaya baxanda ləp çəşlə qaldıq. Bu nə añaşlılmazıqdır? Nəyə görə pyesin qəhrəmanları ekranda baş-ayaq qaçırırlar? Hə, elbette, kinomexanik səhv salaraq ləntin bir hissesini "baş-ayaq" göstərmişdir! Lakin Savçenko başa saldı ki, bədbəxtlik üz verendə qəhrəmanların şurunda şəksi, fərdi ne vərsə tərsinə çevrilib, yəni baş-ayaq olub: "Eşidirsizimi, hamı qışqırı! "Bizim mədən, bizim neft, bizim sərvətimiz ya-nır!"

Kinoda işlediyimiz səkkiz il ərzində İvanla bizi bəzi novator rejissörər müşahidə etmiş, Qərə formalistlərinin filmlerine baxmışıq, amma beləsini görməmişdik: baş-ayaq!

Biz Savçenkoya təklif etdik ki, həmin kadrları yenidən çəkək, elə edək ki, vaxtı gələndə kad-

Kino tariximizdən**Şərqə doğru**

riları yuxarı-aşağı, sağa-sola çevirmək mümkün olsun.

- Bu ki, əladan da əladır! - deyə Savçenko sevindii...

Nəhayət, tamaşaçaya ilk baxış oldu. Teatrdə aləm bir-birinə qarışırdı. Bəziləri qışqırırdı: "Orijinaldır!", "İstedadlıdır!", digərləri fit çalır, üçüncülər ciyinlərini çəkirdilər. "Neft" vəlvələ saldı.

- Kim bilir, - deyə biz fikirləşdik: - belə bir Savçenko kinoya gelecek və bizim kino sənəti haqqında olan təsəvvürümüzü alt-üst edəcək...

İgor Savçenko studiyaya geldi və kənddə sinfi mübarizə haqqında yeni pyes getirdi. O tuflanlı kollektivləşmə illərində kənd mövzusu çox aktual idi. Bu vaxt Bakıya A.Dovjenkonun məşhur "Torpaq" filmi getirildi. Film bizi kəndin poetikləşdirilməsi və burada gedən keskin mübarizə ilə heyran etmişdi.

Biz pyesi kinossenarii üçün yenidən işlədik və İ.Savçenko və L.Perelmanla birgə "Nikita Ivanoviç və sosializm" kinofelyetonunu çəkdi. Həmin parodiya filmindən bir neçə episod.

N kəndinin küçələri ile Vaska yeni geydiyi parlaq qaloşlarla qaçırlar, danbanları bir-birinə vururlar, fırlanır, oynayır, qaloşlarını daşa sürür: "Möhkəmdir!" Komsomol özəyi kolxoza traktor almaq arzusu ilə istifadəye yararlı tullantılar toplaşır. Yalnız katibə Ulka dilxordur: "Köhne rezin azdır! Əger rezin olsayı..." Və Vaska yenidən

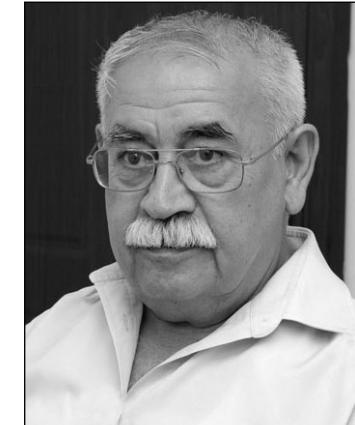
ziləri bu siyasi kinofelyetonun yeni janrı kimi qəbul etdi, digərləri filmi kəskin təqnid atəsinə tutdular. Məsələ bundadır ki, istedadlı aktyorlardan Aleksandr Çubelov və Mixail Jarovun yaratdığı mənfi obrazlar - Nikita Ivanoviç və solcu-ifratçı maraqlı, parlaq xarakterler alınmışdır, sənarıda müsbət rollar zəif işləndiyinə görə filmde bədii cəhətdən inandırıcı deyiller.

İKİA - İnqilabi Kinematoqrafiya İşçiləri Assosiasiyasının rehbərliyi müəlliflərə yaradıcılıq səh-vilərini aradan qaldırmak üçün konkret köməklik etmek əvəzinə əvvəlcə filmin aktual və novator olduğunu demiş, sonra müəllifləri kollektivləşmədə kəsiyə xəttindən kənara çıxıqlarına görə günahlandırmışdı. Beleliklə də, film tezliklə ekran dan çıxarılmışdır.

Bizim Igor Savçenko ilə yaradıcılıq əməkdaşlığındır belə başa çatdı. Bu məsələdən sonra o, teatra qayıtdı, mən isə rejissorluqdan kənarlaşdırıldılar.

HƏR ŞƏY TƏZƏDƏN

Məlum deyil mənəm taleyim necə həll oluna-caqdır... 1931-ci ilin aprel ayında Partiyanın MK- si ədəbi-bədii təşkilatının yenidən qurulması haqqında qərar qəbul etdi. İKİA-nın idare heyəti işini qura bilmədiyinə və yaradıcılıq kadrları ilə rəhbərlerin kök salmış nöqsanlı sistemini aradan qaldıra bilmədiyinə görə UK (b) P MK kinema-

Aydın Kazimzade

desant dəstəsi ilə Qara dənizə gedirdi.

Daha bir göznlənilməz görüş. 1942-ci ilin payızı bizi bir sira herbi çətinliklər üzləşdirdi. Ordun Xəzər denizini "Neft yolu ilə" adlandırdı. Ordun sənəyini təmin etmək üçün Bakı nefti Xəzər dənizi ilə ara vermadan, dayanmadan gedirdi. Hitler bizim üçün həyatı vacib olan dəniz magistralların qarşısını kəsmək üçün dəridən-qabılдан çıxırdı. Xəzəre yüzlərlə faşist təyyarələri göndərildi. Dənizin şimal hissəsində və Volqanın delta-sında ağır hava döyüşləri gedirdi.

Bir dəfə bizim sürət gərimiz Hitler aviasiyasının hücumuna məruz qalmış neft karvanlarından birinin olduğu sahəyə gedib çıxmışdı. Hərbi müxbir kimi mən də sürət gəmisində idim. Konvoy gəmiləri bir-birinən ardınca gelen və nefədəşyan gəmiləri batırmaq istəyen "Yunkers"lərin hücumunun qarşısını almağa çalışırı. Bizim gəminin komandırı özümüzükülərə köməyə getmək bəredə tecili qərar qəbul etdi.

Səmada şığıncı təyyarələrin gurultusuna, səs-küyə aləmi başına götürdü. Aviabombaların partlaması, zenit avtomatlarının dayanmadan təqquşılışları və digər topların qulaqbırıcı səsleri qəribə və qorxucu bir menzərə yaratmışdı, sanki dünya bu dəqiqədə dağlılaqdağıdı. Birdən iritonnajlı "Ağamali oğlu" tankerində bir-birinən ardınca iki güclü partlayış oldu. Gəmi zədələnmişdi, ondan səmaya qara tüstü qalxırdı. Adamlar ne edəcəklərini bilmirdilər. Pulemyotçular həmin vaxt iki faşist bombardmançı təyyarəsini yandırdılar. Üçüncü səmada iki yere bölnünb袖 suya düşdü.

Biz yanın tankere yaxınlaşanda men gözlənilməz hadisə ilə qarşılaşdım: yanın göyərtədə kinoadarparat var idi. Və operator aparatın dəstəyini fırladırdı. Onun etrafında esl döyüş gedirdi, partlayışlarından dəniz qaynayırdı, tanker yanındı, ele bil bu dəqiqə gəye uşاقadı, operator isə öz işində idi. O, tələsirdi. Ona görə yox ki, ölümündə qorxurdu, xeyr. Sovet dənizçilərinin tarix üçün çox qiymətli olan qəhrəmanlığını tələsirdi.

Xiləsidi partiyanın dənizçiləri ilə birgə men de tankerin yüksək göyərtəsinə qalxmağa başladım. Gəminin bosmanı ardımcı qışqırıdı: "Sən hara, müxbir? Geriye qayıt". Lakin komandir onun sözünü kəsdi: "İşiniz olmasın. Kinooperatorlar və müxbirler hadisələrin mərkəzində olmalıdır. Yoxsa onlar heç ne çəkə və yaza bil-məzler..."

Göyərtəyə qalxan kimi mən operatorun yanına kecidim və ..yerimdə donub qaldım. İvan Manakov! Ancaq qucaqlaşmaq üçün bir sənaye de vaxt yox idi. Qısa danışından öyrəndim ki, o, C.Məmmədov və N.Bolsakovla birgə "Xəzər dənizçiləri" sənədli filmi üçün hərbi epizodları ləntələrdir. Filmin rejissoru Qriqori Aleksandrov.

Dostum İvanla yenidən ayrılmalı oldu. Xiləs edilmiş tanker yedəye alıb cənuba, bizim gəmimiz əks tərəfə, şimala üz tutur. Bundan sonra mənim həyatım yenidən Hərbi Deniz Donanmasına məxsusdur, özü de hemişəlik.

"Şərqə doğru"

"qəhrəmancasına" kendi oynaya-oynaya gəzir, təze qaloşları tullanträgtrənən...

Vaska yanından ötüb keçən, boynundan "Kim isteyir götürsün!" sözü yazılmış plakat asılan ağ gözəl qolçomaq atını görmür. Kişiçər qalıqlar. Qolçomaq Nikita Ivanoviç gülüm-səyərək "Başa salır": "Onsuz da at kolkoz üçün götürürecəklər!" Ortabab İvan Muşkin öz atlannı satmaq üçün tələsik bazara gedir. Muşkin tek deyil: qonşusu, bütün kənd tələs işindədir. Nikita Ivanoviç kişiçərə deyir: "Sat! Kes, məhv et! On-suz da kolxoza pulsuz götürürecəklər!"

Kənd sovetinin sedri "yoldaş N." kollektivləşmənin uğurlarından razı qalaraq, arxayınlı...

Bununla yanaşı, Nikita Ivanoviçin rəhbərliyi altında varlı uşaqları kolxoza təxribat və terror törəmeye hazırlaşırlar.

Qolçomaqlar lülesi kəsik təfənglərdən atəş açmağa başlayırlar. Kolxoz anbarları yanır. Belə bir vaxtda Kolçak və Denikinin başçılığı ilə ağ qvardiya qoşunları hückuma keçir. Onların ardınca kapitalistlər, mülkədarlar, tacirler, qolçomaqlar gəlirlər. Hamidən əvvəl elində çar bayrağı tutmuş Nikita Ivanoviç özü gelir...

Kəndin sağlam qüvvələri Nikita Ivanoviçin "fealiyyətine" üstün gəlirlər... "Kim kim?" suali sosializmin xeyrinə başa çatır! Qolçomaqlardan təmizlənmiş kənd ilə kolkoz səpinqinən başlayır. Kənd camaati ilk komsomol toyunu edir: Ulka Vaskaya əre gedir. Sonda attraksion - traktorların qarşılıb rəqsı, elbette, burada Savçenkonun sevimli "baş-ayaq" kadrları tamaşaçılara təqdim olunur. 1942-ci ilin iyul günlərinin birində Xəzər donanması dəniz piyadası batalyonunu yola salırdı. Batalyon faşist işğalçıları ilə ağır döyüşlər aparan qaradənizçilərə kömək məqsədilə Krima gedirdi. Birdən tanış səs eşidildi: "Zdrobovken bul!" Ba-a! - bizim köhnə dostumuz Stepan Qriqoryeviç Şivarkal! Ele həmin gülümşərə adam idi, yalnız bişələri ağarmışdı. 56 yaşına baxmayaraq o, könülli olaraq donanmaya qayitmışdı, indi isə

**Azərbaycan Respublikası Prezidenti
yanında Kütləvi İnformasiya
Vasitələrinin İnkışafına Dövlət
Dəstəyi Fonduñun maliyyəsi
əsasında hazırlanıb.**